

O'QUVCHILARDA VATANPARVARLIK TUYG'USINI SHAKLLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING TA'LIM-TARBIYAVIY AHAMIYOTI

Abduraxmanov SHerzod Nazarbayerovich

Buxoro Davlat pedagogika instituti harbiy ta'lim fakulteti uslubiy tayyorgarlik sikli boshlig'i katta o'qituvchi.

Резюме. Bu maqolada o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda sharq mutafakkirlarning ta'lim- tarbiyaviy ahamiyoti va sharq mutafakkirlari ta'limotida o'g'il va qizlar tarbiyasida kasb va hunar egallashning, uning inson taqdirini belgilashini ta'kidlagan fikrlari keltirilgan.

Tayanch iboralar: vatanparvar, meros, milliy kadriyatlar, farzand, kelajak avlod, yoshlar, vatanni kuriklash, namuna, tarbiya.

Ключевые слова: любовь к Родине, наследие, национальные ценности, ребёнок, поколение, молодёжь, защищать страну, образец, воспитание.

Key words: love for Motherland, heritage, national value, child, protect the country, a sample, education.

Summary. Bugungi kunda mamlakatimizda o'quvchi-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslarini takomillashtirish natijasida xalqimizning boy madaniy-ma'naviy merosini yoshlar ko'z o'ngida gavdalantirish, uning hayotbaxsh jihatlaridan foydalangan holda ta'lim-tarbiya tizimini yanada rivojlantirish, uslubiy ta'minotini kengaytirish zaruriyatini vujudga keltirmoqda. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida «jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtayi nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash,...»[1] kabi yo'nalishlar belgilangan bo'lib, bu o'z navbatida mazkur jarayonni tadqiqiy va tahliliy yo'nalishga ega bo'lgan pedagogik muammo sifatida ko'rib chiqish zaruratini izohlaydi.

Uzoq tarixga ega bo'lgan xalqimizning ta'lim-tarbiyaga oid boy hayotiy tajribasi kelgusi yosh avlodni bilimli, hur fikrli, e'tiqodli, mustahkam iroda, dunyoqarash va tafakkurga ega, o'zligini, o'z haq-huquqini, nihoyat, milliy o'zligini anglagan barkamol shaxs sifatida tarbiyalashdek kuchga ega. Ayniqsa, xalqimizning fan, maktab va maorif sohasidagi boy tajribasini ilmiy o'rganish, ularning maqsadga muvofiq jihatlaridan bugungi ta'lim tizimida samarali foydalanish ijtimoiy zaruratdir. Bu birinchidan, ta'lim sifatini oshirsa, ikkinchidan, kelajak avlodning qalbida vatan tuyg'usini shakllantiradi. Uchinchidan esa, pedagogika ilmini, aniqrog'i, pedagogika nazariyasi va tarixi sohasini muayyan tarixiy-pedagogik fikr bilan boyitishga va o'quvchi-yoshlarni kasbga yo'naltirishda xizmat qiladi.

Ta'lim va tarbiya inson hayotida buyuk hodisa bo'lib, bu hodisa uni ibtidoiy holatdagi turmush tarzidan chiqardi, hozirgi zamon tamadduniga xos jamiyatni yaratdi. Insoniyat o'z hayoti qonuniyatlarini to'g'ri anglab yetishi uchun ta'lim bilan bog'liq manbalarni bilmog'i zarur. Biz o'tmish bilan bog'liq tariximizni qanchalik chuqur bilsak, shu asosda hozirgi zamon pedagogik jarayonni shakllantirishga shunchalik qodir bo'lamiz. Inson o'tmishda ajdodlar tomonidan jamlangan behisob bilim va tajribaga ega bo'lib, ulardan qimmatli manbalarni tanlab oladi va o'ziga yarasha istiqbol uchun yo'l ochishga, atrof-olam haqidagi bilimlarini rivojlantirish va takomillashtirishga intiladi. Hozirgi zamon sivilizatsiyasining darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, jamiyatdan insonni tarbiyalash sohasida shunchalik ko'p kuch talab qiladi. Kelgusida ta'lim va tarbiyada uchraydigan xatolardan qochish uchun

zamonamizga mos bo'lgan ta'lim-tarbiya mazmunini belgilab oladi. Bularning barchasini milliy an'analar va ijtimoiy hayotga amal qilgan holda rivojlantirish, tarbiyaning paydo bo'lishi va rivojlanish tabiatini bilish, uning o'tmishini, buguni va kelajagini tasavvur etish muhimdir.

Shuning uchun sharq mutafakkirlari ta'limotida ug'il va qizlar tarbiyasida kasb va hunar egallashning, uning inson tag'dirini belgilashini ta'kidlagan fikrlari pedagogik adabiyotlarda keltirilgan. Odamzodning tirikchiligi va ma'naviy yuksalishi bevosita uning egallagan kasbi va hunari bilan bog'liq jarayon hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda bayon etilgan faoliyat va uning turlari bo'lgan o'yin, o'qish, mehnat shaxsning to'g'ri kasb egallab, jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishida asosiy ma'nba bo'lishini nazarda tutgan. Shaxsning o'mri davomida o'qish, o'yin, mehnat faoliyatlari bilan bosqichma-bosqich, to'g'ri, shug'ullanib borishi kelajakdagi kasbning yetuk mutaxassisi bo'lib yetishishiga zamin yaratadi.

Faoliyatning turlari ularning shaxs hayotida muxim ahamiyatga ega ekanligi haqida mutafakkirlarning ilmiy-ijodiy ishlarida keng ma'lumotlar berilgan. Buyuk allomalarning hayoti, ijodi va ular qoldirgan bebaho madaniy-ma'rifiy meros yosh avlod uchun ularning ta'lim-tarbiyasi, to'g'ri kasbga yo'nalishi, odobli-ahloqli bo'lib tarbiyalanishi uchun nimalarga roya etish kerakligi haqida ma'lumotlar qoldirgan. Olimlarimiz bildirgan buyuk fikrlar ta'lim va tarbiya jarayonida hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ularning bildirgan fikr-muloxazalarini yosh avlodni tarbiyalashda hozirgi kunda foydalanilaypti. Jamiyat va o'ziga foyda keltiro'vchi shaxs bo'lib yetishishda muhim omil-bilim egallash deb qayd qilingan. Tolibi ilm qilish farzdir. Tolibi ilmga ham bir narsa istifg'or aytadi, hatto dengizdagi baliqlar ham. Bilimsizlik kishilarni nodonlikka olib keladi. Bilimsiz jamiyatda jaholot, razolat hukmronlik qiladi, deyilgan Hadisi sharifda. Bu bilan har qanday kasni egallaning asosi bilim sirlarini o'rganish hisoblanadi.

Yosh avlodning to'g'ri kasbni tanlab va egallab baxt-saodatdga yorishining ahamiyati va uning talim-tarbiya jarayonidagi tutgan o'rni haqida ko'p fikr-muloxazalar tarixdan bizga ma'lum. Abu Rayxon Beruniy inson kamolatida mehnat va mehnat tarbiyasi haqida muhim fikrlarni bayon etadi. U har bir hunar egasini mehnatiga qarab turlarga bo'ladi. Og'ir mehnat sifatida binokor, ko'mir qazuvchi, hunarmand, fan sohiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa, ilm ahli-olimlar mehnatiga alohida e'tibor berish, hayrihoh bo'lishga chaqiradi. Ularni ma'rifat tarqatuvchilar jamiyat ravnaqiga hissa qo'shuvchilar deb biladi. Shu bilan birga og'ir mehnat qiluvchi konchilar yer ostida gavhar izlovchilar, dehqonlar haqida gapirib, ularning mehnatini rag'batlantirib turish kerak deydi. Ayniqsa, podshohlar bunday mehnat ahliga g'amxo'r bo'lishi kerakligini alohida eslatadi. Chunki anna shu mehnat ahli ular hukmronliginigi tayanchi deb ta'kidlaydi. Beruniy- bolalarni mehnatga o'rgatish metodlari, yo'llari haqida ham fikr yo'ritadi. Masalan, bolalarni eng kichik yoshdan mehnatdan o'rgatish kerak, deydi. Zero, qadimdan har bir yetuk inson shohmi yoki oddiy fuqoroni hunarning bir yoki bir necha turini bilishi zarur sanalgan. Shunga ko'ra buyuk shaxslar ham beklar ham mol-mulk egalari bo'lgan boylar ham oddiy fuqoro ham o'z farzandini bilimli bo'lishi bilan birga hunarli bo'lishiga ham e'tibor bergan va bu yozilmagan qonunga barcha birdek amal qilgan. Chunki kishilik jamiyati paydo bo'lganidan boshlab, kishilar o'z mehnati va hunari bilan kun kechirishga majbur bo'lgan va bu hayot taqazosi sifatida qabul qilingan. Shuning uchun ham Beruniy inson har tomonlama kamolatga yetishish uchun u ilmi bo'lishi bilan birga mexnat sevar va hunar egasi bo'lishi ham kerak deydi. Abu Ali Ibn Sinoning mehnat sevarlik tarbiyasi borasidagi fikrlari xam diqqatga

sazovordir. Asosan, u har bir bolani biror hunarga o'rgatmoq shart deydi. Yosh yigit biror hunarni o'rgansa, uni hayotga tadbiq yeta olsa va mustaqil hunar tufayli oylani ta'minlaydigan bo'lsagina otasi uni mustaqil hayot kechirishga loyiq deb hisoblaydi. O'spirin hunar egallashi bilan unda nafaqat ahloqiy hislar, ba'liki xarakterning irodaviy hislatlari ham tarkib topa boshlaydi. Hunarni o'rganish orqali shaxsda sabr-toqatlilik, chidamlilik, mehnatsevarlik, zukkolik, ishbilarmonlik kabi sifatlar shakllanadi. Ibn Sino bolalarga Qur'onni va grammatik qoidalarni o'rgatib, dinning maqsadlarini tushuntirib bo'lganidan so'ng, ularni ma'lum hunarga jalb etishni, hunar asoslarini egallashlariga e'tibor berishni, ular hunarni egallab, o'z hayotlarini ta'minlay olishlariga e'tibor berishni tavsiya etadi. O'qituvchi bolani hunarga o'rgatishda uning qobiliyati, e'tedodi, imkoniyatlarini e'tiborga olishi kerak. Bolaning ilm-fan yoki hunar egallashga intilishida o'qituvchining unga bilim, hunar o'rgatishi zarurligini uqtiradi. Ilm-fanga intilish insonning eng oliy ma'naviy harakatlaridandir. Chunki ilm odamni ma'naviy yuksaklikka ko'taradi, jamiyat ravnaqining asosiy omili bo'lib xizmat qiladi.

Yusuf Xos Xojib turli kasb egalarining jamiyatdagi ahamiyati haqidagi fikrlarida dehqonlar, savdogorlar, tabiblar, chorvodorlar, olimlar jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy hayotda tutgan o'rnini yuqori baholaydi va ularning mehnatini eng ulug' va sharaflil muqaddas ekanligini ta'riflaydi. Bu qarashlarida olim jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shgan har bir kasb-hunar egasini ulug'laydi

Abu Nasr Farobiy o'rta asrlardagi tabiiy-ilmiiy va ijtimoiy bilimlarning qariyb barcha soxalariga doir asarlar yaratadi. O'rta asr sharq falsafa maktabining shakllanishiga o'lgan hissa qushadi. Farobiy asarlarida ta'lim-tarbiya uning inson kamolatidagi tutgan o'rni haqida «ta'lim-tarbiya jarayonida nazariy bilim bilan amaliy harakat-odat, malaka, faoliyat birlashib boradi, yetuklik shu birlashuvning darajasiga qarab yuzaga keladi[2].

Mustaqillik tufayli xalqimiz o'z tarixini va hayot merosini yangidan tiklamoqda. Hayotimizning har bir davri qaytadan ko'rib chiqilmoqda, jadidchilik harakatining asl ma'nosi ochib berilmoqda. Cho'lpon, Fitrat, Botu, Usmon Nosir, Abdulla Qodiriy va boshqalarning g'oyalari xalqimizga yetkazilmoqda. Darhaqiqat, xalqimiz azal-azaldan insoniy fazilatlarga boy bo'lgan.

Vatanparvarlik tarbiyasi mustaqil O'zbekiston oldida turgan zarur vazifalardan biridir. Chunki sobiq sho'ro tuzimi paytida bu haqda o'ylash ham, amalda bajarish ham mumkin emas edi. O'z kelajagini yaratayotgan O'zbekiston o'z vatanparvarlarini, o'z himoyachilarini tarbiyalab yetishtirishi, o'z hududlarining daxlsizligini ta'minlashi lozim. Harbiylarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda turli vositalardan foydalanish lozim. Ayniqsa, xalqimizning tarixi, bosib o'tgan yo'li, undagi tarixiy voqealar namuna bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2017-yil, 6-son, 70-modda.

2. Inoyatov I.Y., Abilov M.X. «Vatan himoyasi muqaddas burch» Toshkent. «O'zbekiston». 2001y.